

УДК 336.531.2

DOI 10.33244/2617-5940.1.2022.161-187

Є. О. Помилуйко,

*аспірантка 3 курсу факультету фінанси
та банківська справа,*

*Київський національний університет імені
Вадима Гетьмана*

e-mail: p.jene7@gmail.com

ORCID ID 0000-0001-6214-3056

СТРУКТУРИЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті використано загальнонаукові методи, такі як системний підхід, узагальнення, систематизація. У статті досліджено сучасний стан інноваційного розвитку національної економіки. Здійснено аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств України. Розкрито причини зниження обсягів фінансування та наявність діючих джерел. Зважаючи на суттєві результати різноманітних досліджень, їх рівень залишається невисоким, а структура – недосконалою, що й потребує подальшого наукового розгляду. Здійснено оцінку стану та проаналізовано структуру фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки України. Визначено проблеми та надано пропозиції щодо вдосконалення фінансового забезпечення інноваційного розвитку.

Ключові слова: *інноваційний розвиток, фінансове забезпечення, економічний розвиток, економічні відносини, ефективне використання.*

JEL: G320.

Ye. Pomyliuko. STRUCTURING OF FINANCIAL SUPPORT FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINE

The purpose of the article is to generalize the theoretical foundations and analysis of modern approaches to the problem of financial support for the innovative development of Ukraine, to determine the factors that influence the sources, volumes and directions of their financing, to identify existing problems, and to develop proposals for improvement. General scientific methods such as systematic approach, generalization, systematization are used. The results. The article examines the current state of innovative development of the national economy. An analysis of the financial support of innovative activity of Ukrainian enterprises was carried out. The reasons for the decrease in the amount of financing and the presence of active sources are revealed. The main aspect of the study. Sources and effectiveness of financial support for innovative development. Considering the significant results of various studies, their level remains low, and the structure is imperfect, which requires further scientific consideration. An assessment of the situation was carried out and the structure of financial support for the innovative development of the economy of Ukraine was analyzed. Problems have been identified and suggestions have been made regarding the improvement of financial support for innovative development.

Keywords: *innovative development, financial support, economic development, economic relations, effective use.*

Метою статті є узагальнення теоретичних засад та аналіз сучасних підходів до проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку України, визначення чинників, які впливають на джерела, обсяги та напрями їх фінансування, виявлення існуючих проблем, та розробка пропозицій вдосконалення.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли триває процес інтеграції українських підприємств у світову економіку, інноваційний розвиток та конкурентоспроможність нашої країни є основним завданням як

окремого підприємства, так і держави загалом. Саме інноваційний розвиток дозволить Україні найефективніше використовувати наявний потенціал, щоб посісти належне місце серед лідерів міжнародного ринку. Важливою передумовою для активізації інноваційного розвитку економіки є ефективне фінансове забезпечення.

Подолання негативних наслідків світової фінансової кризи суттєво ускладнює процес фінансового забезпечення інноваційного розвитку, насамперед, через обмеження доступу до зовнішніх запозичень, уповільнення кредитної активності, зниження довіри до банківської системи, значне зростання дефіциту державного бюджету, наявність цілого ряду структурних деформацій у розвитку вітчизняного фінансового ринку. Перебуваючи у глибокій економічній прірві, основними перешкодами на шляху до інноваційного розвитку України залишається брак фінансової підтримки. Як свідчить міжнародний досвід, вплив науково-технічного й інноваційного потенціалу на соціально-економічний розвиток країни певною мірою залежить від частки внутрішнього валового продукту (ВВП), що витрачається на наукові дослідження. Безсумнівним є факт, що ефективність використання науково-технічних досліджень визначається не тільки рівнем наукових досліджень та розробок, але й комплексом відповідних технічних, виробничих, організаційних, маркетингових, фінансових операцій, які є складовою інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичні засади фінансового забезпечення інноваційного розвитку

Довготривалий перехід до інноваційного типу розвитку, що нерозривно пов'язаний з пошуком джерел фінансування і підвищенням ефективності використання фінансових важелів, ставить питання про місце і роль країни у сучасному світі. Сьогодні економічне зростання в країні залежить від рівня розвитку інноваційної сфери, що потребує відповідного технічного, технологічного, наукового та кадрового забезпечення, запровадження нових

інноваційних проєктів і відповідного захисту наукової, інноваційної, інтелектуальної та інформаційної власності.

Економічний розвиток світового господарства передбачає появу нових якостей і властивостей уже існуючих категорій, які є теоретичним підґрунтям конкретних економічних процесів. Так, С. В. Онишко [13] зазначає, що перехід до ринкової економіки характеризується кількісним та якісним переходом на новий рівень використання фінансів в економічній системі держави. Але і сьогодні теорія фінансів не має єдиного погляду на визначення їх ролі в економічній системі держави. Будучи одним із складових напрямів фінансового впливу на процеси суспільного розвитку країни, залежність та необхідність фінансового забезпечення для ефективного інноваційного розвитку доступно обґрунтували С. В. Онишко та Т. В. Паєнтко [16].

Чимало праць серед вітчизняних науковців, присвячених питанню фінансового забезпечення інноваційного розвитку. В. М. Опарін [14], «фінансове забезпечення» характеризує як сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення й ефективного використання фінансових ресурсів, та організаційно-управлінських принципів, методів, умов фінансування, форм їх впливу. Поділяємо погляди, що фінансове забезпечення характеризується як один з методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток країни [14].

На сучасному етапі процеси інтеграції України у світовий економічний простір вимагають необхідності вирішення ряду питань, що стримують інноваційний розвиток. Неприятлива сучасна ринкова кон'юнктура, значне зношення основних фондів, застарілі технології, відсутність джерел інвестування значно зменшує обсяги виробництва та призводить до того, що сучасні національні підприємства втрачають ринки збуту.

І. В. Осьмірко фінансове забезпечення розуміє як «сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів, а також організаційно-

управлінських принципів, методів і форм впливу цих ресурсів на інноваційний розвиток національної економіки» [15, с. 48].

О. М. Колодізев розглядає поняття «фінансове забезпечення – як систему фінансових відносин, що діють через сукупність законодавчо закріплених форм і методів створення, мобілізації і використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення розвитку, як підприємства, так і країни» [12, с. 88–89]. А для ефективного функціонування системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки України, на його думку, необхідно обґрунтовано правильно визначати його ключові орієнтири.

Сучасна система фінансування інноваційного розвитку в державі потребує докорінних змін та вимагає вибору адекватної стратегії інноваційного розвитку, що має забезпечити позитивні структурні зміни в економіці й усунути технологічне відставання, стати поштовхом до стабільного економічного розвитку та підвищити конкурентоспроможність національної економіки, наголошує І. В. Колодязна [7]. Розділяючи погляди, що лише на основі розвиненої системи фінансування, яка покликана забезпечити вирішення певних питань, а саме: створення необхідних передумов для швидкого та ефективного впровадження нововведень у всіх ланках народногосподарського комплексу країни та забезпечення її структурно-технологічної перебудови; збереження і розвиток стратегічного науково-технологічного потенціалу в пріоритетних напрямках розвитку; створення необхідних матеріальних умов для збереження кадрового потенціалу науки і техніки, запобігання його відтоку за кордон [8]. Саме за таких умов можливе ефективне фінансове забезпечення інноваційного розвитку в нашій країні. Досить важливо також оцінити ефективність фінансового забезпечення, яка розраховується як співвідношення корисності, отриманої від нього, та вартості, сплаченої підприємством для залучення певних джерел фінансового забезпечення або можливого їх альтернативного використання.

Фінансове забезпечення, на думку О. Д. Вовчак [2], охоплює комплекс заходів щодо можливості суб'єктів соціально-економічної системи мобілізувати необхідний обсяг фінансових ресурсів, використовуючи певні форми, методи і способи фінансування. А сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення й ефективності використання фінансових ресурсів, визначається як механізм фінансового забезпечення. Поділяємо та підтримуємо думки науковців, що фінансове забезпечення розвитку економіки відбувається з позиції реалізації безперервного характеру відтворювальних процесів та за рахунок власних і залучених фінансових ресурсів з виокремленням механізму фінансового забезпечення, формування структури капіталу, планування, бюджетування та балансування грошових потоків [2].

Необхідність переходу України на інноваційний шлях розвитку доцільно обґрунтував І. Кобушко [5]. Також було досліджено питання фінансування інноваційної сфери в розвинених країнах, де в умовах ринкової економіки, як стверджує І. Власова [1], на державу покладається функція стимулювання та впровадження в економіку досягнень науково-технічного прогресу, через механізм поповнення ринку інновацій і реалізацію стратегічних пріоритетів. Сучасний стан економічного розвитку країни дозволяє зробити висновок, що процеси реформування національної економіки здійснюються за принципами частих змін цілей та завдань, без урахування загальновідомих факторів функціонування економіки і забезпечення науково-технічного розвитку, де основним залишається ефективна та передбачувана державна підтримка та формування попиту на наукові розробки з боку замовників реального сектору економіки. Зазначимо, що розвиток економіки країни може бути забезпечений різними шляхами, наприклад екстенсивним, який передбачає розширення обсягів виробництва і збуту продукції, але характерний для ненасиченого ринку, де відсутня гостра конкуренція, та в умовах відносної стабільності економічного середовища. Інтенсивним є використання новітніх технологій з метою зменшення

собівартості, підвищення якості та зростання конкурентоспроможності (рис. 1).

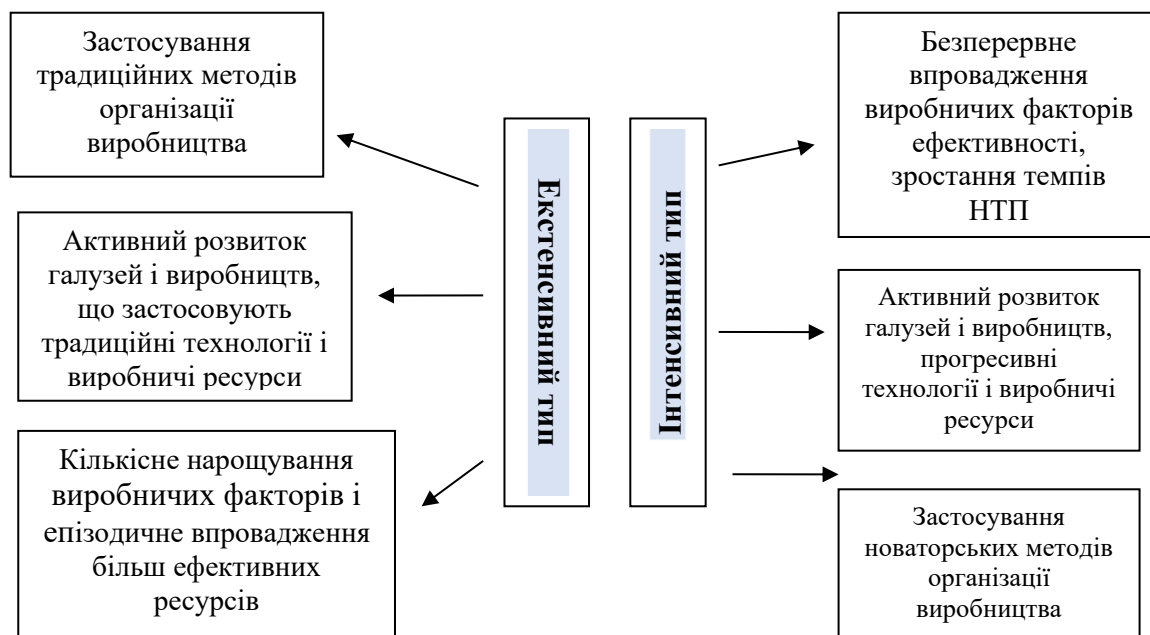

Рис. 1. Ознаки типів економічного розвитку

Джерело: розроблено автором.

Підтримка балансу зовнішніх і внутрішніх можливостей розвитку, динамічне спонукання цілей і мотивів до діяльності, самостійне забезпечення підтримки умов функціонування, корегування системи управління інноваційно-орієнтовною діяльністю та самостійне забезпечення умов тривалого виживання утворює інноваційний тип.

Вітчизняний етап інноваційного розвитку економіки має невирішеними проблеми забезпечення конкурентної позиції, національних товаровиробників у глобальному конкурентному середовищі, що насамперед потребує інтенсифікації теоретичних пошуків й впровадження новітніх заходів, спрямованих на формування технологічного лідерства в окремих галузях економіки. У сучасних умовах кожна країна підходить до питання ефективного інноваційного розвитку з урахуванням своїх конкретних, політичних і соціальних умов, національних потреб економіки, існуючих виробничих можливостей, накопиченого інноваційного капіталу та наявних

ресурсів. Обраний Україною інноваційний шлях розвитку економіки як стратегічний пріоритет має спиратися на основну конкурентну перевагу – реалізацію людського потенціалу, що передбачає найефективніше застосування праці, знань, умінь, інтелектуального капіталу для забезпечення конкурентоспроможності економіки країни [17].

Для активізації ефективного інноваційного розвитку економіки необхідне формування і вдосконалення системи його фінансового забезпечення на основі пошуку та диференціації джерел фінансування, створення ефективних форм фінансового забезпечення і належне врахування конкретних умов конкретного етапу інноваційної діяльності. Сьогодні розвиток суспільства й економічна стабільність будь-якої країни залежить від достатнього рівня фінансування науково-технічної діяльності. Сучасне фінансове забезпечення наукової та науково-технічної діяльності в Україні здійснюється багатьма способами за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів установ, організацій і підприємств, вітчизняних та іноземних замовників робіт, грантів, інших джерел, не заборонених законом [6].

Сучасне фінансування інноваційного розвитку в нашій країні являє собою складне переплетіння форм і джерел. О. Корольова-Казанська [9] охарактеризувала та наголосила на особливості залучення до фінансування інноваційної діяльності позикових коштів. Зауважимо, що у сучасних умовах українського економічного розвитку основною проблемою фінансового забезпечення залишається залучення коштів, стає актуальним питання щодо внутрішніх інвесторів, які не мають відповідних інвестиційних стимулів, гарантій прав і захищеності фінансових вкладень іноземних інвесторів, що не задовольняє фінансові потреби інноваційного розвитку. Бюджетне фінансування взагалі зводиться до мінімуму, а більшість вітчизняних підприємств основним джерелом фінансування інновацій використовують власні (фінансові ресурси) кошти [9].

Загальносвітовою практикою є те, що держава з власного бюджету фінансує виконання основних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, необхідних для реалізації інноваційного розвитку країни. Сьогодні величина загальної суми витрат на інноваційний розвиток у нашій країні є досить низькою – щорічно витрачається менше 1 % від внутрішнього валового продукту. Для порівняння, у Європейському Союзі орієнтир для визначення достатності фінансування інновацій становить не менше 3 % від ВВП країни. До того ж 2/3 фінансових ресурсів має бути залучено з підприємницького сектору [4]. Ця невідповідність європейським стандартам гальмує інноваційний розвиток України та негативно впливає на конкурентоспроможність держави у світовому економічному просторі, наголошує Є. Матвіїшин [11]. Необхідно запозичити досвід у розвинених країнах Європи, Канади, США, яким характерна комбінована модель фінансового забезпечення, що становить однаковий обсяг фінансових ресурсів як з державних, так і з приватно-комерційних джерел [15]. Цим створює належні умови впровадження нових ідей і конкурентоспроможність підприємств.

Запропонували певний комплекс дій І. В. Руденко, Н. О. Постольна, О. М. Голованова, Т. М. Приходько, В. П. Золотоверха [23] щодо залучення інвесторів: розробка комплексних інвестиційних проєктів, державних та регіональних; проєкти щодо спільного інвестування, державного та комерційних секторів; створення інституцій, які сприяли б залученню іноземних інвестицій; запровадження інвестиційних та податкових канікул у пріоритетних напрямках інноваційного розвитку. Можливість застосування нових інструментів, фінансового забезпечення інноваційного розвитку дозволить частково вирішити проблеми, насамперед малого й середнього бізнесу, а провідна роль в інвестуванні наукових досліджень і розробок має поступово переходити від державного до приватного сектору. Отже, фінансове забезпечення інноваційного розвитку повним обсягом дасть можливість суб'єктам господарювання підвищити конкурентоспроможність,

як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а держава зі свого боку зміцнить свої позиції у світовому економічному просторі.

В Україні, на жаль, економічне зростання досягається переважно екстенсивним, ресурсо витратним шляхом, на думку Я. В. Пилип'юк [17], та забезпечується в основному за рахунок розвитку галузей добувного сектору промисловості, ігноруючи створення інтенсивного розвитку економіки за рахунок інноваційної моделі розвитку, що свідчить про низьку ефективність політичних та економічних рішень, не здатних забезпечити сталий соціально-економічний розвиток країни та підвищення рівня добробуту її мешканців. Так, частка витрат на інноваційні розробки в загальній сумі державних витрат становить 6–7 % у США, 4–5 % у Франції, Німеччині, Великобританії, Італії, 3–3,5 % у Японії [18]. В Україні, згідно із Законом України «Про науково-технічну діяльність» – 1,7 %. Позитивним є той факт, що держава є ініціатором і координатором наукових програм (зокрема, Концепції науковотехнологічного та інноваційного розвитку України, Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів та ін.), які мають важливе загальнонаціональне значення для вирішення проблем інноваційного розвитку економіки країни [21].

У національній економіці, крім недостатності фінансування та значних диспропорцій серед джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку, помітний ряд інших проблем, наприклад пріоритет надається фінансуванню короткострокових інноваційних проєктів, незалежно від сфери діяльності, що відбувається через високий ризик втрати коштів, та призводить до погіршення інвестиційного клімату в країні. Зазначимо, що за останні 20 років в Україні економічні хвилі дійсно мали нестабільний характер, тому інвестуються лише в ті нововведення, які швидко додають економічний ефект, бажано через три-п'ять років, так і з'являється незацікавленість українського, тим паче закордонного інвестора у довгостроковому капіталовкладенні.

Українські венчурні установи, саме їм належить наступне питання, де також прослідковується неефективне ведення своєї діяльності, оскільки надаючи перевагу проєктам з високим доходом і низьким рівнем ризику, тим самим гальмують розвиток інновацій та стримують науково-технологічний процес. Згадаємо, що інноваційний розвиток, на жаль, завжди супроводжується ризикованістю, тому існує необхідність створення фінансових інституцій або заохочення приватного сектору до підтримки ризикових проєктів та сприяння їх подальшому впровадженню. У секторі українського державного фінансування перевага надається здебільшого державним установам, а в економічно розвинених країнах державою фінансуються більше приватні підприємства, що відбувається на конкурсних засадах, спонукаючи малий та середній бізнес до активної участі в інноваційному розвитку своєї країни [3].

Що стримує розвиток венчурної індустрії України? По-перше, слабка законодавча база, недостатність обсягів інвестиційних ресурсів (згідно з чинним законодавством фізичні особи та інституційні інвестори не можуть інвестувати у венчурні фонди), слабкість фондового ринку та відсутність гарантій для венчурного інвестора, які б обмежували його ризики, нерозвиненість неформального сектору венчурного бізнесу. В Україні зареєстровано понад 600 венчурних фондів, із них діє більше 100. Проте сфера їх діяльності переважно будівництво, торгівля енергоресурсами, деякі фонди займаються фінансуванням інших традиційних проєктів або невеликих продуктових інновацій [16]. Позитивним зрушенням у секторі вітчизняного інноваційного бізнесу може стати прийняття закону «Про венчурні фонди інноваційного розвитку». На сьогодні існує його проєкт, де вперше робиться спроба визначити правові засади створення нового фінансового інструменту, який забезпечив би спрямування інвестиційних потоків в інноваційний розвиток економіки. Таким інструментом мають стати венчурні фонди.

У зв'язку із зниженням частки державних асигнувань та недоступності для більшості підприємств довгострокових позичкових коштів (через велику їх вартість) власні кошти підприємства є сьогодні єдиним реальним джерелом фінансування інноваційного розвитку. За рахунок цих коштів фінансується близько 65–70 % усіх інноваційних інвестицій, зокрема прибуток забезпечує фінансування 20 % усіх інноваційних вкладень. Великим резервом для акумулювання коштів за для реалізації інноваційно-інвестиційних проєктів є також вивільнення від зайвого морально та фізично застарілого обладнання. В. Костюченко [10], досліджуючи правовий аспект формування та використання джерел фінансування інноваційного розвитку, наголошує на необхідності структуризації нормативно-правової бази. Сьогодні національна нормативно-правова база інноваційного розвитку є фрагментарною, суперечливою і неповною мірою відповідає засадам економіки, «що ґрунтується на знаннях».

На жаль, відсутність ефективного захисту прав інтелектуальної власності та не створені правові умови для функціонування венчурного капіталу як ринкового інституту не відповідає вимогам інноваційного розвитку економіки. Недостатньо внормовані питання об'єктивної експертизи та конкурсних засад у бюджетному фінансуванні наукових, науково-технічних, інноваційних програм і проєктів, наявна неузгодженість термінології чинних законодавчих актів, що зумовлює можливість різного трактування закону та викривлює статистичну звітність у сферах наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності [19].

Дійсно, для ефективного фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки необхідно чітко визначити пріоритетні цілі і завдання, шляхи та методи їх досягнення, які адекватно відображають роль фінансів у функціонуванні економіки країни. А перспективи інноваційного розвитку України реальні лише за умови опанування високотехнологічного виробництва за допомогою програмно-цільових методів, управління ними.

Стратегічні напрями та інституційне забезпечення інноваційного розвитку України

Необхідність інституціоналізації інноваційної сфери, що є процесом виникнення та підготовки інститутів інноваційного розвитку, визначення і закріплення соціально-економічних норм, правил, статусів і ролей, приведення їх у діючу систему шляхом прийняття конкретних правових актів з метою забезпечення сприятливого середовища для інноваційного розвитку країни. Загалом, інститути розглядають як систему правил і норм, які визначають стимули й обмеження, встановлюють межі розвитку економіки та суспільства. Інституційне забезпечення інноваційної діяльності – це сукупність державних і недержавних інституцій, які забезпечують наявність правових, організаційних та економічних умов, необхідних для здійснення інноваційної діяльності. Їх діяльність має спрямовуватися передусім на створення умов, що сприяють нормальному проходженню інноваційного процесу, програм, проєктів, підтримці стабільного функціонування інноваційної підсистеми економіки та її економічних інститутів. Інститути інноваційного розвитку утворюють середовище інституційних умов, які структурують відносини учасників цього процесу на всіх його етапах [16].

Основним завданням інституційного забезпечення інноваційного розвитку в Україні є створення сприятливого підприємницького клімату для сприйняття інновацій і формування попиту споживачів на інноваційну продукцію, тобто створення ефективного і конкурентоспроможного інноваційного ринку [10, с. 25]. Інституційне забезпечення інноваційного розвитку України формує нормативно-правова та законодавча база, оскільки вона закладає правові засади його забезпечення.

Підвищення рівня національного науково-технологічного потенціалу та забезпечення всебічного розвитку інтелектуального капіталу нації насамперед передбачає поєднання зусиль влади як на національному, так і регіональному рівнях через заходи бюджетного фінансування інноваційних проєктів і реалізацію регіональних інноваційних програм.

Рис. 2. Фактори впливу на інноваційний розвиток

Джерело: розроблено автором.

Економічні інститути не можна розглядати ізольовано від регуляторних функцій держави. Останні десятиліття стали періодом формування національних інноваційних стратегій та інноваційної економіки, що передбачала визнання на урядовому рівні інновації життєво важливим фактором економічного зростання, створення нових організаційних структур, що враховують системний характер інновацій, використання нового механізму прогнозування і визначення пріоритетів, перехід до нових стратегій економіки, стимулювання інновацій, розширення горизонтальної та вертикальної координації інноваційної політики. Існуючі стратегічні документи інноваційного розвитку (табл. 1) діють, на жаль, лише в окремих галузях економіки країни, хоча і включають необхідний елемент сталого розвитку, забезпечення проведення наукових досліджень, використання результатів ННТД.

Стратегічні напрями інноваційного розвитку України

Назва Стратегії	Бачення інновацій та інноваційного розвитку	Рік, ким видана
1	2	3
«Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки» № 493/2004 [25]	Цим документом окреслена стратегія утвердження інноваційної моделі розвитку, визначені основні напрями становлення інноваційної економіки та її стратегічні орієнтири. Автори стратегії як основні науково-технологічні пріоритети запропонували такі напрями: ресурсозберігаючі технології, нові матеріали та види продукції, біотехнології, ракетно-космічні та авіакосмічні технології, технології оборонно-промислового комплексу	Була підготовлена відповідно до розпоряджень Президента України від 21.12.2001 № 372/2001-рп та від 08.11.2002 № 385/2002-р
Національна стратегія розвитку «Україна 2015» [28]	Науково-технологічна та інноваційна політика розглядається як один із інструментів забезпечення економічного розвитку за умови формування дієвої державної інноваційної стратегії	Громадсько-політичне об'єднання «Український форум», 2007 р.
Затвердив Державну цільову економічну програму «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009–2013 роки	Ця Програма спрямована на створення розгалуженої інфраструктури сприяння інноваційній діяльності як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Вона охоплює також академічну і вузівську науку, малий бізнес. Завдання та заходи Програми спрямовані на: розвиток інфраструктури підтримки малого інноваційного бізнесу; формування інформаційно-консультативної підтримки інноваційної діяльності; створення у вищих навчальних закладах цілісної системи інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності; створення розгалуженої інноваційної інфраструктури на базі наукових установ; створення інфраструктури фінансового забезпечення інноваційної діяльності; створення системи забезпечення інноваційної діяльності на рівні регіону із забезпеченням міжрегіональної координації її розвитку; забезпечення систематичного навчання та підвищення кваліфікації кадрів у сфері інтелектуальної власності, трансферу технологій та інноваційної діяльності; створення нормативно-правової та науково-методичної бази та розробка механізму підтримки і розвитку різних типів підприємств, організацій інноваційної інфраструктури	Кабінет Міністрів України ще в 2008 році

Продовження таблиці 1

1	2	3
Стратегія економічного розвитку України до 2020 р.: стратегія національної модернізації [24]	Інноваційна система розглядається як окрема частина економіки, розвиток якої забезпечить утвердження інноваційної моделі розвитку	Міністерство економіки України, 2009 р.
Стратегія інноваційного розвитку України на 2009–2018 рр. та на період до 2039 року [26]	Інноваційна сфера є міждисциплінарною сферою, яка опікується повним життєвим циклом конкурентоспроможного товару та стосується всіх сфер людського буття та діяльності. Основним пріоритетом розвитку є творча людина	Державне агентство України з інвестицій та розвитку, 2009 р.
Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів [27]	Здійснена оцінка інновативності економіки, окреслені основні виклики, які формують довгострокові зовнішні та внутрішні передумови перспективного розвитку економіки, визначено напрями, механізми та конкретні заходи щодо практичного впровадження стратегії	Комітет з питань науки та освіти Верховної Ради України, 2009 р.
«Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері» [21]	Удосконалення засад державного регулювання в інноваційній сфері, розбудова економічних, структурних і організаційних основ інноваційної діяльності, забезпечення взаємодії різних інституцій під час упровадження інновацій, створення системи надання державної підтримки інноваційному розвитку національної економіки, створення сучасного ринку інновацій та технологій, визначення механізму оперативного реагування на зміни в інноваційній сфері	Кабінетом Міністрів України прийнято розпорядження від 10.09.2012 № 691-р
Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [20]	Упродовж 2013–2018 рр. в Україні схвалено майже 40 стратегічних документів галузевого рівня, що стосуються розвитку інновацій у певній сфері. Розробляються Стратегія розвитку промислового комплексу України, Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової і переробної промисловості України до 2026 р., Стратегія низьковуглецевого розвитку до 2050 р. Мета Стратегії полягає у розбудові національної інноваційної екосистеми для забезпечення швидкого та якісного перетворення креативних ідей в інноваційні продукти і послуги, підвищення рівня інноваційності національної економіки, що передбачає створення сприятливих умов для розвитку інноваційної сфери, збільшення кількості впроваджуваних розробок, підвищення економічної віддачі від них, залучення інвестицій в інноваційну діяльність	Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р

Джерело: розроблено автором.

В обґрунтуванні кожної Стратегії визначено, що науковий потенціал України не використовується повністю, а технологічний розрив між провідними країнами світу та України зростає. У галузі теорії та методології інноваційного розвитку економіки варто зазначити, що проблематика визначення інноваційної стратегії розвитку не знайшла свого остаточного вирішення навіть у «Стратегії сталого розвитку України 2020 року», де пріоритети та недоліки мають рівноправне значення (табл. 2).

Таблиця 2

Пріоритети та недоліки стратегії сталого розвитку України до 2020 року

Пріоритети Стратегії сталого розвитку України 2020 року	Недоліки Стратегії сталого розвитку України 2020 року
Затверджено розвиток ННТД, що свідчить про поживлення зацікавленості уряду в розвитку цієї сфери	Відсутня національна стратегія наукового та науково-технічного розвитку
Визначено критичний стан ННТД у країні та усвідомлено необхідність її реформування, запропоновано певні напрями вирішення ряду проблем розвитку ННТД	Відсутні дієві механізми мотивації окремих суб'єктів господарської діяльності щодо впровадження результатів ННТД і збільшення фінансування наукових досліджень та розробок
Закладено засади змінення структури управління ННТД, сформовано організаційні структури, відповідальні за забезпечення розвитку наукової та науково-технічної сфер (Національний фонд досліджень України)	Не виконується ст. 48 ЗУ «Про наукову та науково-технічну діяльність», згідно з якою держава повинна забезпечувати бюджетне фінансування на рівні не менше 1,7 % ВВП України
Задекларовано відповідальність державних органів влади за забезпечення розвитку ННТД у країні	Ускладнено механізми державного фінансування наукових досліджень і розробок
Задекларовано необхідність розвитку експортного потенціалу наукомісткої продукції	

Вимоги до економічної безпеки, конкурентоспроможності та науково-технічного розвитку України в умовах сучасних глобальних викликів, а також наявність великої кількості проблем у розвитку ННТД вимагають розробки єдиної національної стратегії розвитку, яка дозволить чітко визначити цілі, встановити пріоритети ННТД, а також ресурси, механізми реалізації та контролю [24].

Також зазначимо, що для підсилення інноваційної активності та інноваційно-інвестиційної привабливості урядом була розроблена Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів, результатами реалізації якої мали стати: утвердження інноваційної моделі економічного й соціального розвитку України; підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу країни; посилення конкурентоспроможності національної економіки; досягнення стабільного сталого розвитку й покращення добробуту громадян. Основною метою Стратегії мало бути конкретне кількісне визначення, а саме підвищити до 2020 року вплив інновацій на економічне зростання України в 1,5–2 рази. Динаміка джерел фінансування впродовж 2015–2020 років визначила, що істотно зростала частка фінансування інновацій за рахунок власних коштів (з 52,9 до 97,2 %, тобто на 44,3 відсоткових пункти) [28].

З огляду на це пріоритетним нині є завдання визначення можливостей більш повного використання всіх існуючих джерел фінансування інновацій, для забезпечення ефективного економічного зростання, та інноваційного розвитку країни. Тому актуальним на сьогодні є питання збільшення частки державної участі у фінансуванні підприємств України [8]. Проте, на жаль, перелічені процеси не набули вагомих масштабів в економіці, а кількість підприємств, що впроваджують інновації, продовжує зменшуватися з кожним роком (нині їх частка становить 16,2 %). А стратегія не набула відповідної чинності.

Відповідно до основного завдання стратегії інноваційної політики України щодо забезпечення збалансованої взаємодії наукового, технічного, виробничого та підприємницького потенціалів розробка та впровадження механізму активізації інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, поширення інновацій в усіх сферах національної економіки стають необхідним визначити специфічні властивості обраної національної стратегії формування інноваційної моделі розвитку.

Розвиток національної економіки на засадах інноваційної моделі, в умовах формування суспільства нового типу вимагає вирішення комплексу проблем, що стримують інноваційний розвиток в Україні, це:

- відсутність ґрунтовної науково-методологічної бази формування інноваційної системи;
- відсутність системності у здійснюваних державою заходах щодо реалізації існуючого інноваційного потенціалу національної економіки;
- державне управління інноваційною діяльністю здійснюється за умови відсутності чітко сформульованої стратегії науково-технологічного та інноваційного розвитку, програми і конкретних дій її реалізації, а також послідовної та виваженої зовнішньої і внутрішньої економічної політики;
- відсутність дієвої системи пріоритетів розвитку науково-технологічної сфери в умовах формування суспільства знань, де знання відіграють вирішальну роль, а їх продукт стає джерелом розвитку [12].

Сьогодні інноваційний розвиток економіки притаманний усім розвиненим країнам світу, він одночасно виступає і чинником, і наслідком економічного зростання країн. Його ефективність обумовлюється змістом відповідних пріоритетних інноваційних напрямів, що задовольняють потреби динамічного розвитку економіки. Природною умовою реалізації інноваційного розвитку є оздоровлення економічного середовища, у якому виробничі підприємства і корпорації організують інноваційне відтворення, застосовують новітні технології та техніку, нові форми організації праці, виробництва, маркетингової діяльності. Забезпечення динамічного розвитку промислових підприємств, зміцнення їх конкурентних позицій на вітчизняному й зарубіжному ринках потребує ефективного фінансового забезпечення інноваційного розвитку, проведення технічного й технологічного оновлення виробництва. Проблема фінансового забезпечення як основна складова, що забезпечує інноваційний розвиток на підприємствах та в державі в цілому, залишається однією з основних проблем економічного розвитку.

Для збільшення обсягів фінансування інноваційного розвитку, на думку А. Б. Почтовюк [19], необхідно опиратися на світовий досвід, а саме: активно розвивати банківський сектор у частині залучення цільових інвестицій, фінансування перспективних науково-технічних досягнень; створювати венчурні фонди; залучати як прями, так і портфельні іноземні інвестиції [19]. Ці заходи потребують створення спеціальних умов оподаткування; сприятливого інвестиційного клімату (підтримку політичної та макроекономічної стабільності); формування прозорої нормативно-законодавчої бази; упровадження системи гарантій фінансових ризиків.

Висновки. Узагальнюючи погляди науковців щодо фінансового забезпечення інноваційного розвитку – це сукупність економічних відносин, які виникають у зв'язку із залученням і ефективним використанням фінансових ресурсів, а також організаційно-управлінських принципів, методів і форм їхнього впливу на життєздатність інновацій.

Фінансове забезпечення розвитку науки, техніки та інноваційної діяльності і вся система її організації нині не можуть забезпечити відповідного рівня продукування новацій та широкомасштабного використання науково-технічних новацій у виробництві. Ряд положень, законів України, особливо в частині фінансового забезпечення, а також пільгових переваг науково-технічної та інноваційної діяльності, систематично не виконуються. Водночас в Україні практично немає державного стимулювання, залучення коштів підприємств, будь-яких форм власності для фінансування наукових досліджень.

Аналіз питань, пов'язаних з фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку, доводить, що в Україні не сформовано єдиного оптимального механізму стимулювання інноваційної діяльності, підтримка з боку держави є недостатньою, а система банківського кредитування інноваційних проєктів є недосконалою. Також сучасна фінансова політика забезпечення інноваційного розвитку не повністю реалізує взаємозалежність процесів фінансового забезпечення, оскільки в країні відсутній чіткий механізм

конкуренції, що заохочував би підприємства фінансувати інноваційну діяльність.

Вихідні параметри фінансового забезпечення інноваційного розвитку повинні бути узгодженими з принципами повноти забезпечення економічного зростання, відповідності певному рівню продуктивності забезпечення розвитку економіки з врахуванням загальних вимог економічної доцільності, а також принципом відповідності вимогам критеріїв конвергенції на шляху просування до членства України у складі ЄС. Фінансове забезпечення реалізується на основі сформованої системи фінансування, яка може здійснюватися у трьох основних формах: самофінансування, кредитування та бюджетного фінансування. Практика функціонування економічних суб'єктів у масштабах економіки України підтверджує наявність існування усіх форм фінансового забезпечення одночасно. На жаль, відсутність спеціалізованого документа, який регламентував би цілі та пріоритети наукового розвитку в Україні, не дозволяє свідчити про системність, взаємоузгодженість напрямів розвитку наукової сфери у майбутньому та очікувати суттєвих позитивних змін. Тому для активізації дії існуючих та створення нових структур державного стимулювання інноваційного розвитку і його фінансового забезпечення стає створення технопарків, новітньої інфраструктури й інформаційних банків, технологій, спеціальних інноваційних фондів із залученням інституціональних інвесторів, комерційних банків. Ось необхідні дії для ефективного фінансового забезпечення інноваційного розвитку.

Для активізації інноваційних процесів потрібно сформувати і забезпечити тісну взаємодію таких типів інноваційних інститутів: фінансові, інноваційні, виробничо-технологічні, інформаційні, підготовки кадрів для інноваційного процесу, експертно-консультативні, регулювання і контролю тощо. Важливе значення для активізації інноваційних процесів мають фінансові інститути розвитку. Серед них універсальні та спеціалізовані банки

розвитку, державні венчурні та лізингові компанії, інноваційні фонди, агентства регіонального розвитку тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Диба М. І., Юркевич А. Н., Майорова Т. В., Власова І. В. та ін. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України: монографія. Київ, 2013. 425 с.
2. Вовчак О. Д., Миськів Г. В., Пасінович І. І. Фінансове забезпечення розвитку економіки: досвід Польщі та України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2017. Вип. 2. С. 361–371. URL: <http://nbuv.gov.ua>
3. Грубляк О. М., Іванюк М. А. Аналіз фінансового забезпечення інноваційного розвитку держави / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. *Молодий вчений*. 2017. № 10 (50). Жовтень.
4. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. Вип. 9. С. 448–453.
5. Довідка щодо стану інституційного забезпечення інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: http://me.kmu.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=127481&cat_id=127480
6. Кобушко І. М., Гусейнова Е. І. Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 2. С. 124–130.
7. Колодізев О. М. Методологічні засади фінансового забезпечення управління інноваційним розвитком економіки: монографія. Харків, 2009. 278 с.
8. Колодізев О. М. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку національної економіки: дис. ... д-р екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Харків, 2010. 556 с.
9. Колодяжна І. В. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України. *Економіка та управління підприємствами*. С. 448–450.

10. Корольова-Казанська О. В. Методологічні засади управління кредитоспроможністю підприємства. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2010. Вип. 1. С. 239–245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2010_1_38
11. Костюченко В. М. Джерела фінансування інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва в Україні: правовий аспект. *Міжнародний збірник наукових праць*. Випуск 2(17). С. 161–167.
12. Матвіїшин Є., Семенко М. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку Чернівецької області. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 4 (53), ч. 2. С. 163–170.
13. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: монографія. Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. 434 с.
14. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): навч. посібник. 4-те вид., без змін. К.: КНЕУ, 2007. 240 с.
15. Осьмірко І. В. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку: поняття, структура та принципи функціонування. *Бізнес Інформ*. 2012. № 7. С. 47–49.
16. Паєнтко Т. В. Інституціоналізація фіскального регулювання фінансових потоків: монографія. К.: ДКС центр, 2013. 294 с.
17. Пилип'юк Я. В. Сутність фінансового забезпечення інноваційного розвитку. *Економіка. Інновації. Корпоративне управління: Всеукраїнська науково-практична конференція*, 14–15 лист. 2014 р., м. Харків. Харків, 2014. С. 431–435.
18. Пилип'юк Я. В. Інноваційний розвиток – умова забезпечення конкурентоспроможності економіки. *Реформування економіки України: ефективне виробництво, конкурентні регіони, макроекономічна рівновага: Міжнар. наук.-практ. конф.*, 30–31 жовт. 2014 р., м. Київ. Київ, 2014. С. 115–119.
19. Почтов'юк А. Б. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств у сучасних умовах. *Науковий вісник Полтавського університету*

економіки і торгівлі. 2016. № 3 (75). С. 133–140. URL: <http://journal.puet.edu.ua/index.php/nven/article/viewFile/1344/1060> (дата звернення: 07.09.2018).

20. Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів»: Постанова Верховної Ради України від 21.10.2010 № 2632-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

21. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.09.2010 № 1900-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

22. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». URL: <http://www.president.gov.ua/content/ker-program.html>

23. Руденко І. В., Постольна Н. О., Голованова О. М., Приходько Т. М., Золотоверха В. П. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств України. 2019. № 5. С. 18–22. URL: sciencerise

24. Стратегія економічного розвитку України до 2020 року: стратегія національної модернізації / Міністерство економіки України. URL: <http://me.kmu.gov.ua/>

25. Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки від 28.04.2004 № 493/2004. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

26. Стратегія інноваційного розвитку України на 2009–2018 роки та на період до 2039 року / Державне агентство України з інвестицій та розвитку. URL: <http://www.in.gov.ua/>

27. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів. URL: www.pir.dp.ua/uploads/StrategizInnovRazvitiya

28. Україна-2015: національна стратегія розвитку. Київ, 2007. URL: <http://dipcorpus.at.ua/news/2008-01-15-257>

Reference

1. Diba M. I., Юркевич А. Н., Mayorova T. B., Vlasova I. V. and others. Financial support of innovative development of Ukraine: monograph. Kyiv, 2013. 425 p. (17.7 d.a., personally to the author - 7.5 d.a. : chapters 2, 3; subsections 1.4, 4.3., 5.1., 5.4.).
2. Vovchak, O. D., Myskiv, G. V., Pasinovich, I. I. Financial support of economic development: the experience of Poland and Ukraine. *Financial and credit activities: problems of theory and practice*. 2017. Vip. 2. P. 361–371. URL: <http://nbuv.gov.ua>
3. Grublyak, O. M., Ivanyuk, M. A. Analysis of financial support of innovative development of the state / Yuri Fedkovych Chernivtsi National University. *The Young Scientist*. 2017. № 10 (50). October.
4. Sources of financing of innovative activity of the enterprises of Ukraine. *Economics and business management*. 2017. Vip. 9. Pp. 448–453.
5. Information on the state of institutional support for investment and innovation activities in Ukraine / Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. URL: http://me.kmu.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=127481&cat_id=127480
6. Kobushko, I. M., Huseynova, E. I. Ways to improve the financing of innovative development in Ukraine using international experience. *Marketing and innovation management*. 2011. № 2. S. 124–130.
7. Kolodizev, O. M. Methodological principles of financial management of innovative economic development: a monograph. Kharkiv, 2009. 278 p.
8. Kolodizev, O. M. Financial support of innovative development of the national economy: dis. dock. economy. Science: special. 08.00.08 Money, finance and credit. Kharkiv, 2010. 556 p.
9. Kolodyazhna, I. V. Sources of financing the innovative activities of enterprises of Ukraine. *Economics and Management of Enterprises*. P. 448–450
10. Korolyova-Kazanskaya, O. V. Methodological principles of enterprise creditworthiness management. *Visnyk of Chernivtsi Trade and Economic Institute*.

Economic sciences. 2010. Vip. 1. P. 239–245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2010_1_38

11. Kostyuchenko, V. M. Sources of financing the innovative development of business entities in Ukraine: the legal aspect. *International collection of scientific papers*. Issue 2 (17). Pp. 161–167.

12. Matviishyn, E., Semenko, M. Financial support of innovative development of Chernivtsi region. *Efficiency of public administration*. 2017. Vip. 4 (53). Part 2. Page 163–170.

13. Onishko, S. V. Financial support of innovation development: monograph. Irpin: National Academy of the State Tax Service of Ukraine, 2004. 434 p.

14. Oparin, V. M. Finance (general theory): textbook. on sibnik. 4th ed., no changes. K.: KHEY, 2007. 240 c.

15. Osmirko, I. V. System of financial support of innovative development: concept, structure and principles of functioning. *Business Inform*. 2012. № 7. S. 47–49.

16. Paentko, T. V. Institutionalization of fiscal regulation of financial flows: a monograph. K.: ДКС центр, 2013. 294 с.

17. Pylypyuk, J. V. The essence of financial support for innovation development. *Economy. Innovation. Corporative management: All-Ukrainian scientific-practical conference, November 14–15, 2014, Kharkiv*. Kharkiv, 2014. S. 431–435.

18. Pylypyuk, J. V. Innovative development – a condition for ensuring the competitiveness of the economy. *Reforming the economy of Ukraine: efficient production, competitive regions, macroeconomic balance: International. scientific-practical conf., October 30–31, 2014, Kyiv*. Kyiv, 2014. S. 115–11.

19. Pochtovyuk, A. B. Financial support of innovative activity of enterprises in modern conditions. *Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade*. 2016. № 3 (75). P. 133–140. URL: <http://journal.puet.edu.ua/index.php/nven/article/viewFile/1344/1060> (access date: 07.09.2018).

20. On the Recommendations of the Parliamentary Hearings on "Strategy of Innovative Development of Ukraine for 2010-2020 in the context of globalization challenges": Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of 21.10.2010 322632-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

21. On approval of the Concept of the State target economic program for the development of investment activities for 2011–2015: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 29.09.2010 № 1900-r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

22. Program of economic reforms for 2010–2014 "Wealthy society, competitive economy, efficient state". URL: <http://www.president.gov.ua/content/ker-program.html>

23. Rudenko, I. V., Postolna, N. O., Golovanova, O. M., Prikhodko, T. M. and Zolotoverkha, V. P. Financial support of innovation activity of Ukrainian enterprises. 2019. № 5. P. 18–22.

24. Strategy of economic development of Ukraine until 2020: strategy of national modernization. Ministry of Economy of Ukraine. URL: <http://me.kmu.gov.ua/>

25. Strategy of economic and social development of Ukraine "By way of European integration" for 2004–2015 dated 04.28.2004 № 493/2004. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

26. Strategy of innovative development of Ukraine for 2009–2018 and for the period until 2039. State Agency of Ukraine for Investments and Development. URL: <http://www.in.gov.ua/>

27. Strategy of innovative development of Ukraine for 2010–2020 in the conditions of globalization challenges. URL: www.pir.dp.ua/uploads/StrategizInnovRazvitiya

28. Ukraine-2015: national development strategy. Kyiv, 2007. URL: <http://dipcorpus.at.ua/news/2008-01-15-257>

Стаття надійшла до редколегії 29 липня 2022 року